

Muziek in het primair onderwijs

Definitief leermiddelontwerp

Inhoudsopgave

1	Voorwoord	3
2	Van voorlopig naar definitief LMO	4
2.1	Proces	4
2.2	Visie	4
2.3	Overig	5
3	Didactiek	6
3.1	Wat is muziek?	6
3.2	Waarom muziek in het primair onderwijs?	7
3.2.1	Competenties en 21-eeuwse vaardigheden	7
3.2.2	Muziek in het christelijk en reformatorisch onderwijs	8
3.3	Concepten voor muziekonderwijs	8
3.3.1	Drie visies	8
3.3.2	Stromingen	9
4	Leerstofinhoud	10
5	Lesmateriaal	14
5.1	Opzet lessenserie	14
5.2	Losse lesonderdelen	15
5.3	Hoeveelheid lessen	15
6	Eisen aan digitale omgeving	16
Bijlage 1	Themanamen	17
Bijlage 2	Voorbeeld lesopzet	18

1 Voorwoord

Verder op weg naar een nieuwe muziekmethode

Voor u ligt het leermiddelontwerp (LMO) ten behoeve van het vak muziek in het primair onderwijs. Bewust is gekozen voor de woorden 'verder op weg'. Dit LMO is namelijk een vervolg op het VLMO (voorlopig leermiddelontwerp)¹ en is dan ook een verdere uitwerking van het VLMO. Het LMO dat voor u ligt, is de basis voor een nieuw te schrijven lesmethode.

Het uitgangspunt is onveranderd gebleven: leerlingen leren actief te luisteren, zelf te zingen en te musiceren, om God te loven.

Ook het doel is nog steeds hetzelfde, namelijk het werken aan muzikale vaardigheden. Het is de bedoeling dat deze lesmethode een aanvulling kan zijn op het gebruikelijke zingen van psalmen en geestelijke liederen in de school en klas.

Concretere invulling

Het grootste verschil met het VLMO is de concrete vertaalslag naar het muziekonderwijs. Dit komt tot uitdrukking in een drietal onderdelen:

- Domeinen en doelen

Voor de leerstofinhoud hebben we als basis de vijf domeinen en doelen van het SLO genomen, deze zijn aangevuld met eigen inhouden, onder andere ingegeven door de klankbordgroep.

- Lesopzet

De lesopzet is concreter uitgewerkt, er is vastgehouden aan de behoefte tot autonomie, maar wel ingekaderd in een vast lesformat. Een format dat voor iedere leerkracht behapbaar en uitvoerbaar is.

- Thema's

Het LMO is aangevuld met een aantal, per fase verdeelde thema's. Ook deze thema's zijn 'opgehaald' uit het veld en vormen de basis voor de te schrijven methode.

Hoewel het VLMO de basis is voor dit LMO, kan het zijn dat er afwijkende keuzes zijn gemaakt. Keuzes die bij het opstellen van het VLMO nog niet zichtbaar waren, of waarvan achteraf blijkt dat het voor de uitvoerbaarheid beter is om het op een andere manier te doen. Dit is bijvoorbeeld te zien in hoofdstuk 6, 'Eisen aan de digitale omgeving'. Door de concretere invulling en verdeling van de lesinhouden krijgt ook de digitale component een wat andere insteek.

Wanneer het VLMO afwijkt van het LMO, is dit LMO leidend.

¹ Als bijlage toegevoegd, Bijlage 4, blz. 15

2 Van voorlopig naar definitief LMO

2.1 Proces

In september 2023 zijn we met een kleine werkgroep gaan werken aan een concreet LMO. Vanuit de SLRO hebben de leerkrachten Anneleen Keizer en Annemarie Brouwer hieraan deelgenomen. Vanuit Driestar educatief waren Gerrald van Beek en Lidianne Mijnheer betrokken.

Er zijn vier bijeenkomsten belegd waarbij er tussen de bijeenkomsten feedback is opgehaald bij een klankbordgroep. Zoals aangegeven in hoofdstuk 1 heeft de focus vooral gelegen op de domeinen en doelen, de lesopzet en de thema's. Hieronder staat kort beschreven wat we in de verschillende bijeenkomsten hebben gedaan.

Bijeenkomst 1

Met elkaar hebben we nagedacht over de didactiek van muziek (H3), hebben we een eerste schets gemaakt van de door de SLO opgestelde domeinen en doelen en hebben we input opgehaald voor het digitale platform.

Bijeenkomst 2

Als voorbereiding voor deze bijeenkomst hebben Anneleen en Annemarie nagedacht over de verdeling van de doelen over de verschillende fasen (fase 1,2 en 3), deze input heeft grotendeels centraal gestaan in de tweede bijeenkomst. Met elkaar kwamen we tot de conclusie dat bepaalde doelen niet strikt te plaatsten waren, hiervoor is het belangrijk dat de auteur hier bepaalde vrijheid in krijgt. In deze bijeenkomst hebben we ook nagedacht over de verschillende thema's die aan bod zouden kunnen komen

Bijeenkomst 3

In deze bijeenkomst zijn we tot een concretere invulling gekomen, we hebben goed doorgesproken over een mogelijke lesopzet. Vanuit een klankbordgroep (aantal leerkrachten uit het veld) is nog verschillende informatie opgehaald en verwerkt.

Bijeenkomst 4

In deze bijeenkomst hebben we het concept van dit LMO besproken. Hieruit zijn nog een aantal kleine wijzigingen doorgevoerd. Te denken valt aan:

- kleine tekstuele wijzigingen;
- verduidelijking.

2.2 Visie

Voor dit LMO dient de visie op leermiddelen van de SLRO als belangrijke leidraad voor de totstandkoming van een definitieve methode. Wanneer bepaalde lesinhouden in dit LMO niet specifiek genoeg zijn uitgewerkt, bijvoorbeeld de liedkeuze, kan worden teruggegrepen op onderstaande. De volgende uitgangspunten vanuit dit visiedocument zijn voor deze methode van belang:

(Visie op Leermiddelen, SLRO, verkort)

Paragraaf 3.5 Samenstelling

- De leerkracht houdt de regie, niet de lesmethode
- Echt contact gaat boven virtueel contact
- Geen individualisme, er moet voldoende ruimte zijn voor leren in gezamenlijkheid
- Digitale hulpmiddelen zijn ter ondersteuning

Paragraaf 3.6 Inhoud

- Er wordt met eerbied gesproken over de Bijbel

*Leermiddelen
mogen niet de
regie overnemen
van de leerkracht.*

*De lesstof wordt
aangeboden vanuit de
christelijke identiteit
en met eigen accenten.
Hierbij wordt ook
rekening gehouden met
de door de overheid
vastgestelde kerndoelen.*

- Respect voor elk mens als schepsel van God en eerbied voor het leven
- Van mensen worden geen idolen gemaakt
- Binnen de methode is aandacht voor identiteit
- Er wordt (ook) gebruik gemaakt van christelijke bronnen
- De leermiddelen doen recht aan de werkelijkheid
- De leermiddelen hebben oog voor Gods grootheid in de schepping en de gebrokenheid in de wereld
- De leermiddelen zijn doortrokken van christelijke waarden
- Thema's, teksten en illustraties passen bij een reformatische levenswijze (dit geldt ook voor de keuzes van muziek)
- Andere opvattingen en leefwijzen komen aan de orde wanneer dat relevant is
- De leermiddelen besteden aandacht aan het leren vormen van een mening en het maken van verantwoorde keuzes

2.3 Overig

Input vanuit de klankbord groep en voortschrijdend inzicht heeft geleid tot een aantal aanvullingen/opmerkingen:

- De nieuw te ontwikkelen lesmethode, bouwend op dit LMO is dynamisch. Dat betekent dat nieuw aanbod, nieuwe ideeën, suggesties of tips ook na de verschijning van de methode verwerkt kunnen worden. Het wordt een digitaal platform, geen fysieke methode die voor 5 of 6 jaar wordt aangeschaft. Over de concrete gang van zaken bij eventuele aanpassingen zijn in dit stadium nog geen afspraken gemaakt.
- Vanuit de klankbordgroep kwam de vraag of luisteren naar liederen uit de kerkgeschiedenis/christelijke traditie een plek zou kunnen krijgen in de methode, bijvoorbeeld liederen van Van Lodenstein, MC Cheyne of Newton. Dit is toegevoegd aan de leerstofinhoud.

Vanuit de klankbordgroep kwam de vraag in hoeverre deze methode onderscheidend is t.a.v. andere, seculiere methodes. Met inachtneming van paragraaf 2.2 zal dit zeker het geval zijn.

3 Didactiek

3.1 Wat is muziek?

De meest gebruikte definitie voor muziek is er een die al sinds 1986 gebruikt wordt:

Muziek is in vorm gezette klank die betekenis heeft voor mensen (Wolf, 1986).

Samen met de 5 domeinen (zingen, luisteren, muziek maken, muziek lezen en noteren, bewegen) vormt deze definitie de basis voor het klank-vorm-betekenis model (zie illustratie 1).² Dit model helpt om het muziekonderwijs op school op een juiste manier vorm te geven.

Illustratie 1 KVB-model

Bij klank gaat het dan om klankduur, klankhoogte, klanksterkte en klankkleur.

Bij vorm bedoelen we vormprincipes, vormeenheden, vormtechnieken en compositievorm.

Met betekenis bedoelen we: muziek kan uitbeelden, geeft ruimte aan het geven van een eigen betekenis, en heeft verschillende functies (je 'doet' iets met muziek).³

Binnen de muzikles is het de bedoeling dat leerlingen in een evenwichtige verhouding kennismaken met de genoemde aspecten.

² KVB-model: Van der Lei, R. en Smit N. (1983).

³ Van der Lei, R., Haverkort, F., Noordam, L. (2019) *Muziek Meester* (4^e druk, 4^e oplage) ThiemeMeulenhoff

3.2 Waarom muziek in het primair onderwijs?

Vanuit verschillende onderzoeken blijkt dat muziekonderwijs op de basisschool niet alleen bijdraagt aan muzikale vorming van kinderen; er wordt in de muziekles gewerkt aan verschillende competenties en er is aandacht voor 21^e-eeuwse vaardigheden. Deze worden hieronder verder uitgewerkt.

3.2.1 Competenties en 21-eeuwse vaardigheden

Hieronder is een aantal van deze competenties en vaardigheden uitgewerkt.

Competenties

- Cognitief

Bij de ontwikkeling van de cognitieve competentie gaat het om 'kennen' of 'weet hebben van', maar ook om het betekenis geven aan datgene wat je weet. Binnen het muziekonderwijs komt dat naar voren in representatie (of imitatie), betekenis geven, muzikaal geheugen en structureren van tijd.

- Creatief

Creativiteit is het menselijk vermogen om de dingen anders te zien, ze los te maken van conventies en op een nieuwe manier aan elkaar te verbinden (Van Oers, 2011). Binnen het muziekonderwijs komt dit vooral aan de orde in componeren, improviseren en in reproduceren.

- Sociaal-emotioneel

Bij muziek maken in de klas draait het om: samen een goede prestatie leveren. Dit komt naar voren in samen een lied zingen, samen een begeleiding verzorgen en herhaald oefenen om tot een beter resultaat te komen. Dit is van grote waarde voor de ontwikkeling van de sociaal-emotionele competentie (Van der Lei, 2015). Daarnaast helpt aandacht voor emoties en het uitbeelden daarvan in muziek leerlingen hun eigen emoties te reguleren.

- Zintuigelijk

Muziekonderwijs brengt kinderen zintuigelijke vaardigheden bij. De belangrijkste is de auditieve waarneming (niet te verwarren met 'muzikaal gehoor').

- Motorisch

Leerlingen ontwikkelen verschillende bewegingsvaardigheden bij muziekonderwijs. De fijne motoriek vooral bij het bespelen van (school)instrumenten, maar ook de grove motoriek bij bewegingsliederen, bodypercussie en andere vormen van bewegen op muziek. Daarnaast is er nog de bijzondere toepassing van de fijne motoriek: het gebruik van de stembanden.

21^e-eeuwse vaardigheden:

21^e-eeuwse vaardigheden worden gedefinieerd als: "*generieke vaardigheden en daaraan te koppelen kennis, inzicht en houdingen die nodig zijn om te kunnen functioneren in en bij te dragen aan de kennissamenleving*" (Thijs, Fisser & Van der Hoeven, 2014).

Het gaat dan om de volgende vaardigheden:

- Creativiteit: het bedenken van nieuwe ideeën en deze kunnen uitwerken en analyseren.
- Kritisch denken: het kunnen formuleren van een eigen, onderbouwde visie of mening.
- Probleemoplosvaardigheden: het (h)erkennen van een probleem en tot een plan komen om het probleem op te lossen.
- Communiceren: het effectief en efficiënt overbrengen en ontvangen van een boodschap.

- Samenwerken: het gezamenlijk realiseren van een doel en anderen daarbij kunnen aanvullen en ondersteunen.
- Digitale geletterdheid: het effectief, efficiënt en verantwoord gebruiken van ICT, waarbij digitale geletterdheid een combinatie is van basiskennis ICT, mediawijsheid en informatievaardigheden.
- Sociale en culturele vaardigheden: het effectief kunnen leren, werken en leven met mensen met verschillende etnische, culturele en sociale achtergronden.
- Zelfregulering: het kunnen realiseren van doelgericht en passend gedrag.⁴

3.2.2 Muziek in het christelijk en reformatorisch onderwijs

Naast deze competenties en vaardigheden is er binnen het christelijk en reformatorisch onderwijs nog een andere, belangrijker reden om muziekonderwijs goed vorm te geven. De kern van muziekonderwijs moet zijn tot lofprijzing van God, zowel in het luisteren, als in het zingen en het musiceren (zie ook H1).

We hebben muziek ontvangen om onze Schepper te loven en te prijzen, maar ook aan anderen te vertellen hoe goed het is Hem te dienen. Hiervoor mogen we onze stem en muzikale talenten ontwikkelen, zodat we deze op een goede manier in kunnen zetten.

Daarnaast kan muziek dienen om nog meer bewondering te hebben voor de schoonheid van de schepping, muziek die via de schepping naar Hem wijst. Denk hierbij bijvoorbeeld aan Die Schöpfung van Joseph Haydn.

Leerlingen krijgen vanuit het 'gewone' muziekonderwijs handvatten om deze lofprijzing vorm te geven, nu en in de toekomst. Muziekonderwijs draagt op deze manier bij aan de opdracht om leerlingen toe te rusten om als christen in deze wereld te leven.

3.3 Concepten voor muziekonderwijs

Binnen het muziekonderwijs in Nederlands zijn er drie visies leidend: authentieke kunsteducatie, coöperatief leren en ontwikkelingsgericht onderwijs. Daarnaast zijn er verschillende stromingen te ontdekken: vakgerichte stroming, cultureel gerichte stroming en kindgerichte stroming.

Veel vakdidactici zoeken binnen het muziekonderwijs naar een vermenging van de verschillende concepten en stromingen die hieronder kort uitgewerkt zijn. Deze lijn volgen we ook in dit leermiddelontwerp.

3.3.1 Drie visies

Authentieke kunsteducatie

Dit concept gaat er vanuit dat kunsteducatie op school alleen zinvol is wanneer het ingebed is in de kunstvormen buiten school. Het heeft niet veel zin als leerlingen op school muziekonderwijs ontvangen dat niet aansluit bij de kunst die ze buiten school tegen komen en dat volledig docentgestuurd is.

⁴ Bron: <http://kunstzinnigeorientatie.slo.nl/samenhang/21eeuwse/> laatst geraadpleegd op 23-01-2024.

Coöperatief leren

Coöperatief leren gaat er vanuit dat leren niet zozeer een individueel, maar vooral een sociaal proces is. Leerlingen benutten elkaars energie en muzikale mogelijkheden en hebben het gevoel eigenaar te zijn van het proces en muzikale product

Ontwikkelingsgericht onderwijs

In ontwikkelingsgericht onderwijs staat het kind centraal, met zijn diverse behoeften, interesses en mogelijkheden. De ontwikkeling start in een spelactiviteit en gaat over in een leeractiviteit.

3.3.2 Stromingen

Daarnaast zijn er verschillende stromingen te onderscheiden: de vakgerichte, cultureel gerichte en kindgerichte stroming.

Vakgerichte stroming

Binnen deze stroming ligt de focus op muzikale inhoud en de ontwikkeling van muzikale vaardigheden. Er is veel aandacht voor toonhoogte, toonduur, vorm ed. De betekenisaspecten zijn in deze stroming niet zo van belang.

Cultureel gerichte stroming

In deze stroming is de functie die muziek in de maatschappij heeft het uitgangspunt. Het is hierin van belang dat kinderen zie op de basisschool al oriënteren op kunstzinnig gebied, zodat zij later hun eigen afgewogen keuzes kunnen maken.

Kindgerichte stroming

Binnen deze stroming gaat het om de brede ontwikkeling van kinderen. Dat betekent dat er niet alleen aandacht is voor muzikale ontwikkeling, maar ook voor een brede algemene persoonsvorming. Meedoen is hierin belangrijker dan kwaliteit.

4 Leerstofinhoud

Leeswijzer

Op de volgende pagina's treft u de verdeling van de leerstofinhouden. De basis voor de inhouden ligt in de *Inhoudslijn muziek* die door SLO opgesteld is voor het muziekonderwijs in het primair onderwijs⁵.

Daarnaast zijn deze tabellen aangevuld met de onderwerpen die in voortraject genoemd zijn.⁶

Fasen

In de tabellen zijn de leerstofinhouden verdeeld over 3 fases.

Fase 1: groep 1-3

Fase 2: groep 4-6

Fase 3: groep 7-8

Deze verdeling geldt alleen voor de leerstofinhouden. De lessen worden gemaakt per jaargroep (zie H5).

Domeinen

De inhouden zijn gecategoriseerd onder 5 domeinen:

1. zingen
2. luisteren
3. muziek maken
4. muziek lezen en noteren
5. bewegen

Daarnaast is er een 6^e categorie: namelijk reflecteren op muziek. De doelen binnen deze categorie passen niet onder 1 van de 5 domeinen, maar komen onder elke domein, en in veel lessen terug.

⁵ Zie bijlage 5 van het Voorlopig LMO

⁶ Zie pagina 7 van het Voorlopig LMO

Zingen	Luisteren	Muziek maken	Muziek lezen en noteren	Bewegen	Komt in veel lessen bij verschillende domeinen aan bod
Fase 1 – zingen in groepsverband van éénstemmige liedjes (binnen een omvang c'-b') – opbouwen van een breed repertoire liedjes/versjes aansluitend bij de directe belevingswereld – fraseren (d.m.v. articulatie verhelderen van muzikale zinnen) volgens de vorm van een lied – gelijk beginnen en eindigen bij de uitvoering van een lied met een groep (inleidingsgebaar) – zingen rond de christelijke feestdagen – zingen van geestelijke liederen – uitvoeren van spreekteksten	– actief luisteren naar korte stukjes (live) muziek uit een breed repertoire aansluitend bij de belevingswereld (bijv. muziek afkomstig uit verschillende stijlperiodes en culturen als kinderliedjes, klassieke muziek) – een eigen betekenis geven aan beluisterde muziek (bijv. in gesprekjes, door te bewegen op muziek, plaatjes aan te wijzen, door muziek te tekenen) – kennismaken met verschillende soorten 'live' muziek op plekken waar muziek gemaakt wordt (bijv. musicus in de klas, schoolconcertje) – onderscheiden van betekenissen en klanktegenstellingen (hoog-laag, hard-zacht, lang-kort) in muziek (van een breed repertoire) – reflecteren op muziek tijdens alle fases van het creatieve proces – beluisteren, herkennen en benoemen van de meest gebruikte schoolinstrumenten – met aandacht luisteren naar de muzikale ideeën van anderen (groepsgenootjes/componisten) – herkennen van de betekenis van muziek in voor kinderen relevante jaarfeesten, situaties en emoties	– uitvoeren (bijv. klappen, trommelen) van eenvoudige ritmische patronen – bespelen van de meest gebruikte schoolinstrumenten – luisteren naar elkaar bij samen musiceren (evt. tempo en volume aanpassen) – uitvoeren (alleen of in groepsverband) van een kort muziekstukje – verwerken van een situatie, sfeer of muzikale tegenstelling in een geïmproviseerd klankstukje (bijv. met gebruik van stem, lichaamsklanken en/of instrumenten) – vertellen over eigen muzikale ideeën en daarbij basale muzikale begrippen gebruiken (bijv. hard-zacht, snel-langzaam, hoog-laag)	– verklanken van grafische notaties en tekeningen (relatie symbool-klank) – globaal weergeven van muzikale ideeën in een tekening of een eenvoudige grafische notatie – uitdrukken van betekenissen en klanktegenstellingen in beweging en tekeningen	– weergeven van maat en tempo van de muziek in beweging – uitdrukken van betekenissen en klanktegenstellingen in beweging en tekeningen – muziek maken door middel van bodypercussie	– onderscheiden van betekenissen en klanktegenstellingen (hoog-laag, hard-zacht, lang-kort) in muziek (van een breed repertoire) – reflecteren op muziek tijdens alle fases van het creatieve proces – ontdekken van klankaspecten (bijv. hoogte, volume, duur) van verschillende klankbronnen (bijv. stem, eigen lichaam, muziekinstrumenten) door te manipuleren en te experimenteren – onderzoeken van betekenisvolle onderwerpen en thema's uit de eigen belevingswereld en cultuur, waaronder cultureel erfgoed, en deze verbeelden in muziek – doorlopen van een creatief proces in vier fases: oriënteren-onderzoeken-uitvoeren-evalueren

Zingen	Luisteren	Muziek maken	Muziek lezen en noteren	Bewegen	Komt in veel lessen bij verschillende domeinen aan bod
Fase 2 – In groepsverband of zelfstandig zingen (zuiver, helder gearticuleerd, met expressie en in een omvang van c'-c'') – een lied in canon zingen en adequaat reageren op een inzetgebaar – opbouwen van een repertoire aan liedjes in meerdere talen en uit diverse culturen – zingen rond de christelijke feestdagen, zingen van geestelijke liederen – meezingen met een begeleiding – opbouwen van een breed repertoire liedjes/versjes aansluitend bij de directe belevingswereld – uitvoeren van spreekteksten	 – actief luisteren naar korte stukjes (live) muziek uit een breed repertoire aansluitend bij de belevingswereld: • muziek afkomstig uit verschillende stijlperiodes en culturen en verbonden met het onderwerp • muziek die meerdere betekenissen of ontwikkelingen kent • muziek waarin naast vormprincipes (herhaling, variatie en contrast) ook vormeenheden (motief, thema, muzikale zinnen) aan de orde komen – een eigen betekenis geven aan beluisterde muziek en kennis nemen van betekenissen die anderen aan muziek geven (waaronder de componist) – kennismaken met culturele instellingen waar muziek gemaakt wordt (bijv. muziekpodia) en met verschillende soorten 'live' muziek luisteren naar anderen tijdens het zingen en spelen in groepsverband – onderzoeken van betekenisvolle onderwerpen en thema's uit de eigen belevingswereld en cultuur, waaronder cultureel erfgoed, en deze verbeelden in muziek – luisteren naar muziek uit de christelijke traditie (Gregoriaans, Passionen, Cantates, Lutherliederen ed.) – beluisteren, herkennen en benoemen van het schoolinstrumentarium en van enkele veelvoorkomende instrumenten uit de (Westerse) (klassieke) muziek – kennisnemen en besef hebben van de invloed van muziek op mensen door middel van massamedia - kennisnemen van de plaats van muziek in het leven van mensen, vroeger en nu – Kennismaken met de inhoud van de psalmen (bijv. boetpsalmen, Messiaanse psalmen, lofpsalmen) – herkennen en benoemen van thema's in muziek (van een breed repertoire)	 – uitvoeren (bijv. klappen, trommelen) van eenvoudige ritmische en melodische (begeleidings-)patronen – uitvoeren van eenvoudige grafisch genoteerde composities of pictogrammen – op de juiste wijze bespelen van schoolinstrumentarium – luisteren naar anderen tijdens het zingen en spelen in groepsverband – uitvoeren (alleen of in groepsverband) van een kort muziekstukje, een eigen idee of bestaande compositie aan anderen – muzikale keuzes maken (in overleg) en daarover vertellen	 – ontwerpen van muziekstukjes met gebruikmaking van muzikale tegenstellingen (bijv. hard-zacht, snel-langzaam, hoog-laag, kortlang, veel-weinig instrumenten), herhaling en contrast – weergeven van eigen muzikale ideeën en reproducieren met behulp van tekeningen en grafische notaties – uitdrukken van betekenissen en klanktegenstellingen in beweging en tekeningen – muziek maken door middel van bodypercussie	 – weergeven van maat en tempo van de muziek in beweging – ontdekken van klankaspecten (bijv. hoogte, volume, duur) van verschillende klankbronnen (bijv. stem, eigen lichaam, muziekinstrumenten) door te manipuleren en te experimenteren – reflecteren op muziek tijdens alle fases van het creatieve proces – onderscheiden van betekenissen en klanktegenstellingen (hoog-laag, hard-zacht, lang-kort) in muziek (van een breed repertoire) – doorlopen van een creatief proces in vier fases: oriënteren-onderzoeken-uitvoeren-evalueren – constructieve feedback geven en ontvangen op muzikale prestaties	

	Zingen	Luisteren	Muziek maken	Muziek lezen en noteren	Bewegen	Komt in veel lessen bij verschillende domeinen aan bod
Fase 3	– zelfstandig en correct zingen van (meerstemmige) liederen en canons met nadruk op zuiverheid, articulatie en expressie en met instrumentale begeleiding c'-c" – opbouwen van een uitgebreid repertoire aan liedjes en canons in meerdere talen en uit diverse culturen – Zingen rond de christelijke feestdagen – Zingen van liederen die aansluiten bij de (kerk)geschiedenisles – uitvoeren van spreekteksten	- met aandacht luisteren naar muziek van buiten de eigen belevingswereld: • muziek afkomstig uit verschillende stijlperiodes en culturen verbonden met het onderwerp • muziek die meerdere betekenissen en/of ontwikkelingen in zich draagt • muziek waarin naast vormprincipes (herhaling, contrast en variatie) ook vormeenheden (motief, thema, muzikale zinnenmuziek uit) en compositievormen (zoals canon, rondo en variatie vormen) aan de orde komen – spiegelen van de eigen betekenisgeving in muziek aan die van anderen en daarbij openstaan voor ideeën van anderen, (waaronder de componist of uitvoerder) – kennismaken met culturele instellingen waar muziek gemaakt wordt (bijv. plaatselijke muziekvereniging) en met verschillende soorten 'live' muziek – beluisteren en herkennen van enkele veelvoorkomende instrumenten uit de (Westerse) klassieke muziek – herkennen en analyseren van variaties op muzikale thema's – verkrijgen van enig inzicht in de manier waarop muziek het gedrag van mensen kan beïnvloeden – luisteren naar muziek uit de christelijke traditie (Gregoriaans, Passionen, Cantates, Lutherliederen ed.) – Kennisnemen van christelijke muziek in andere culturen – Begeleide confrontatie met popmuziek – Luisteren naar liederen die aansluiten bij de (kerk)geschiedenisles	– spelen van eenvoudige ritmische en melodische (begeleidings-) patronen (ook meerstemmig) – op de juiste wijze bespelen van schoolinstrumentarium of een ander instrument – luisteren naar anderen tijdens het musiceren in groepsverband en een kwalitatieve bijdrage leveren aan het gezamenlijke muzikale resultaat – uitvoeren van een lied of zelfgemaakt muziekstukje – keuzes maken uit eigen muzikale ideeën en alternatieven en deze beargumenteren – omgaan met feedback en de ontvangen suggesties verwerken in de eigen muziekuitvoering	– toepassen van variatie als vormprincipe in eigen composities – bewust structuur aanbrengen in eigen composities met gebruikmaking van klank- en vormaspecten van muziek – vormgeven van eigen muzikale ideeën en eventueel verklanken met gebruikmaking van muziektechnologie (bijv. apps om muziek te maken) – onderscheiden van specifieke klankaspecten (bijv. hoogte, volume, duur) en die weergeven in passende grafische symbolen – auditief volgen en uitvoeren van bestaande grafisch- en traditioneel genoteerde composities	– weergeven van maat en tempo van de muziek in beweging – uitdrukken van betekenissen en klanktegenstellingen in beweging en tekeningen – muziek maken door middel van bodypercussie	– reflecteren op muziek tijdens alle fases van het creatieve proces – onderzoeken van betekenisvolle onderwerpen en thema's uit de eigen belevingswereld en cultuur, waaronder cultureel erfgoed, en deze verbeelden in muziek – doorlopen van een creatief proces in vier fases: oriënteren-onderzoeken-uitvoeren-evalueren – ontdekken van klankaspecten (bijv. hoogte, volume, duur) van verschillende klankbronnen (bijv. stem, eigen lichaam, muziekinstrumenten) door te manipuleren en te experimenteren – constructieve feedback geven en ontvangen op muzikale prestaties – onderzoeken van betekenisvolle onderwerpen en thema's uit de eigen belevingswereld en cultuur, waaronder cultureel erfgoed, en deze verbeelden in muziek

5 Lesmateriaal

Al het lesmateriaal zal worden aangeboden op een nog te creëren digitaal platform. De inhoud en genoemde in H4 zullen worden ondergebracht in zgn. lessenseries. Deze lessenseries staan centraal in de methode en kunnen afzonderlijk worden gegeven. Iedere lessenserie heeft een thema en bestrijkt één of meer domeinen en doelen. Op het platform zal een filter worden aangebracht waardoor gezocht kan worden op bijv. jaargroep (zie H6).

Naast de lessenseries zullen er 'losse' lesonderdelen worden aangeboden: algemene inleidingen, leskernen en afsluitingen.

5.1 Opzet lessenserie

De opgestelde doelen (zie H4) zijn leidend voor de invulling van de lessenseries. Alle doelen zullen in meerdere of mindere mate terug te vinden zijn in de lessenseries.

Iedere lessenserie bestaat uit een inleiding, één of meerdere kernen (max. 5) en een afsluiting. Het is aan de leerkracht hoe deze in te zetten, het zal altijd mogelijk moeten zijn om één of meerdere kernen te behandelen, de afsluiting moet hierop aansluiten.

Algemeen

- De les krijgt een naam en/of thema (zie groslijst⁷, afwijken is toegestaan als het een logisch thema is en aansluit bij uitgangspunten van dit LMO)
- Bij de les staat de groep vermeld

Inleiding:

- Korte intro op de kern(en). max 5 minuten
- In een aantal korte eenvoudige stappen wat de leerkracht moet doen.
- Hierbij de benodigde materialen vermelden

Kern 1:

Hierin wordt gewerkt aan een muzikaal doel. Max. 10 minuten.

Dit kan bijv. zijn:

- aanleren van een lied
- iets met grafische notatie
- iets met luisteren
- iets met ritmestokjes

Ook binnen de kern wordt middels eenvoudige stappen aangegeven wat de leerkracht moet doen.

Per kern heeft de auteur de vrijheid opmerkingen te plaatsen die bijdragen aan differentiatie/variantie en verdieping.

Kern 2 t/m 5 (variërend per thema)

De inhoud van de kernen 2 t/m 5 zijn in opbouw en eenvoud hetzelfde, de inhoud moet steeds aansluiten op de vorige kern. De inleiding op kern 1 kan ook ingezet worden bij de opvolgende kernen, en kan dus meerdere keren herhaald worden.

Afsluiting:

Korte afsluiting op de kern(en). Max. 5 minuten. Opzet en opbouw in lijn met de inleiding en kern(en)

⁷ Zie bijlage 2

Grafische weergave van drie mogelijke lessenseries. Een voorbeeld met 1 kern (Kapper), met 2 kernen (Pasen) en met 4 kernen (Koningshuis).

5.2 Losse lesonderdelen

Naast de verschillende lessenseries zullen er ook verschillende (aantal niet op voorhand precies te bepalen) losse lessen worden aangeboden:

- Algemene inleidingen, kernen of afsluitingen die op verschillende momenten kunnen worden ingezet.

5.3 Hoeveelheid lessen

Lessenseries

De verwachting is dat met 30 lessenseries per jaargroep de methode voldoende lesmateriaal bevat; totaal gaat het dan om $30 \times 8 = 240$ lessenseries. Hier kan vanaf worden geweken, mits alle doelen, genoemd onder H4 in voldoende mate aan bod zijn gekomen.

In het cursusjaar 2024/2025 zal worden gestart met een pilot, de inzet voor deze pilot is 5 lessenseries per jaar, totaal 40 lessenseries.

Het aantal losse lesonderdelen wordt niet op voorhand bepaald of benaderd, hierin krijgen de auteurs een hoge mate van vrijheid.

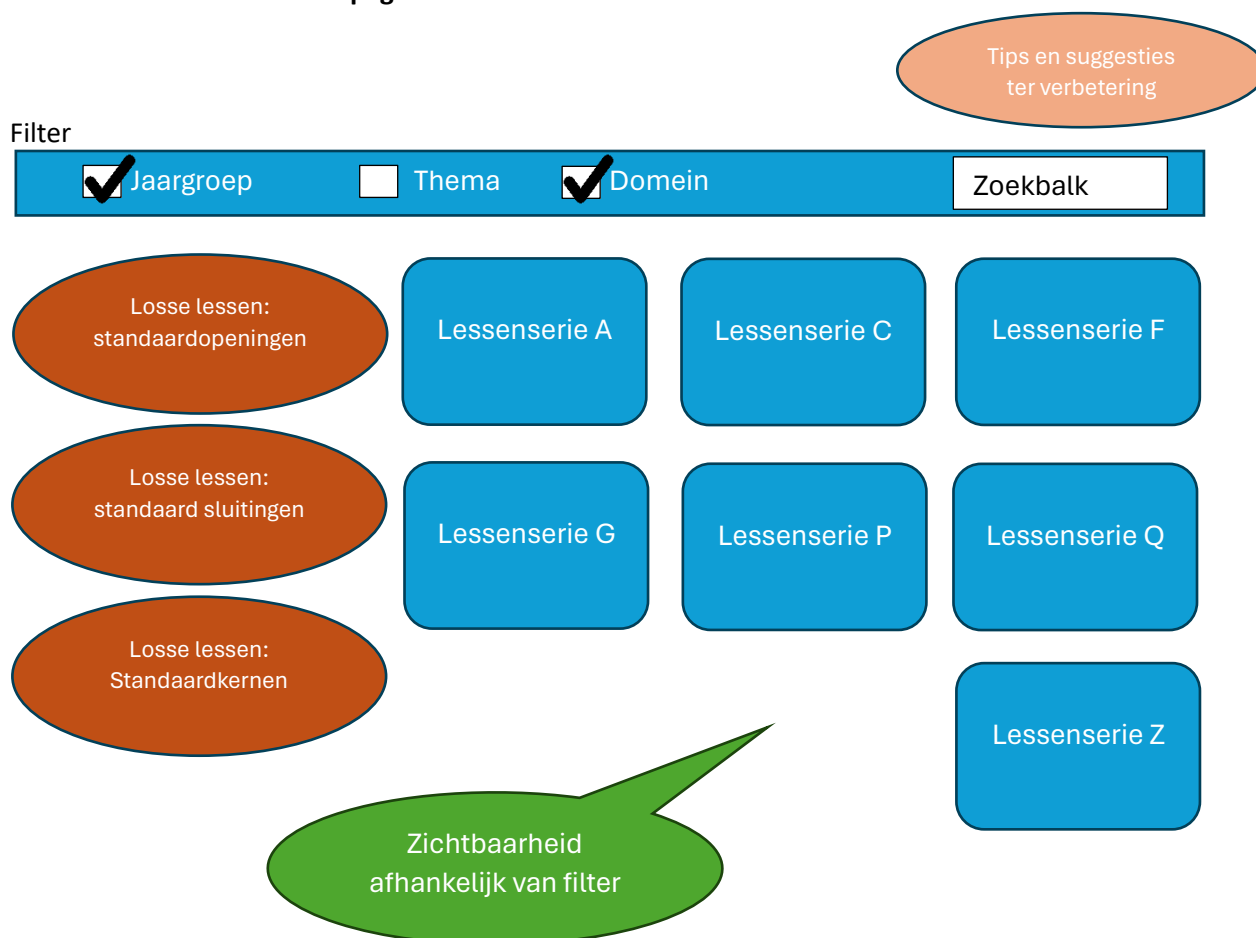
6 Eisen aan digitale omgeving

Zoals aangegeven in H1 zal de uiteindelijke digitale omgeving anders worden vormgegeven dan in het VMLO is uitgewerkt (H5). Wel zijn de uitgangspunten gelijk gebleven:

- Doorlopende leerlijn moet gewaarborgd kunnen worden
- Keuzemogelijkheid voor de school en de leerkracht
- Thematisch werken

Een belangrijk verschil met de het oorspronkelijke idee, is het zoeken van de lessen. In deze nieuwe opzet zal niet het domein en leerdoelen centraal staan, maar de namen(thema's) van de afzonderlijke lessen. De verwachting is dat de meeste leerkrachten niet op de eerste plaats zullen zoeken op domein en leerdoel, maar eerder op bijv. een thema. Hiermee is het categoriseren op domein en leerdoelen niet overbodig geworden, de mogelijkheid om te filteren blijft bestaan.

Een voorbeeld van een startpagina:

Toelichting keuzemogelijkheid

Elke school heeft de mogelijkheid om in het systeem thema's aan te zetten. Hierin komt de methode tegemoet aan de uitdrukkelijke wens om controle te hebben over welk lesmateriaal beschikbaar is per jaargroep.

Bijlage 1

Themanamen ⁸

Fase 1	Fase 2	Fase 3
Herfst en bos	Heilsfeiten	Heilsfeiten
Winter – Noordpool/zuidpool	In de lucht	Hervormingsdag
Lente, tuin en insecten	Wonen	Koningsdag
Zomer, zee en strand	Koningsdag	Prinsjesdag
Heilsfeiten	De verschillende seizoenen	Israël
Koningsdag	Klokkijken	Tachtig jarige oorlog/Valerius
Afrika	Insecten of kriebelbeestjes	Bach
Afval	De sloot	Händel/Vivaldi/Mendelssohn
Bakker, van graan tot brood	Bach/Mozart	Haydn/Sweelinck
Boerderij	Kunst	Kunst
Bouw	Bevrijdingsdag	Het orkest
Kapper	Hervormingsdag	Muziek uit andere culturen
Dierentuin	Molens	WOII
Engeland	Nederland	Landbouw
Jonkvrouwen en ridders	Alles groeit	Afval
Kunst	Het orkest	Water
Marine	Engeland	Klimaat
Markt	Duitsland	Andere thema's die passen bij AK/GS/W&T
Orkest/muziekinstrumenten	Evt andere landen	Landen op niet-Europese continenten
Politie/brandweer	Water	Event. thema's toevoegen vanuit de auteurs
Post	De sloot	
Restaurant	Insecten	
Vader-moederdag	Kriebelbeestjes	
Vervoer	Seizoenen	
Verkeer	Landbouw	
Vogels	Andere thema's die bij passen bij biologie/ W&T	
Ziekenhuis/ziek zijn	Event. thema's toevoegen vanuit de auteurs	
Beroepen		
Tandarts		
Feest		
Baby's/geboorte/gezin		
Vakantie/camping		
De trein		
De ruimte		
Overal water		
Het orkest		

⁸ Let op: deze lijst is een groslijst en is niet bindend, de volgorde is willekeurig en evenmin compleet.

Bijlage 2

Voorbeeld lesopzet

Inleiding	5 min	Inleiding: Zoek een plekje in het lokaal en sta zo stil als een boom. Doe je armen omhoog, dat zijn de takken. Luister naar het geluid van het ruisen van de wind. Beweeg mee op het geluid. Klinkt het hard? Dan waaien de takken ook hard heen en weer. Of bewegen de blaadjes maar een heel klein beetje door de zachte wind? Benodigheden: Voor de leerkracht: een trommel of een oceandrum om de wind na te doen.
Kern 1	10 min	Aanleren lied 'Zie je de kastanjes aan de bomen?' Volgens het principe voordoen/nadoen Verzin bewegingen bij het lied.
Kern 2	10 min	De vorige les hebben de kinderen het lied 'Herfst, herfst, wat heb je te koop?' geleerd. Herhaal dit lied. - Leg verschillende muziekinstrumenten neer op de tafel. - Kies met de klas één instrument uit voor de woorden <i>herfst, herfst</i>. Het is een kort woord, dus een trommel past hier het beste bij. - Kies een instrument voor de zin <i>duizend kilo blaadjes op een hoop</i>. Welke instrumenten passen goed bij het geluid van ritselende blaadjes? - Bedenk met de klas een geluid voor de wind. - Deel de instrumenten uit en zing het lied en speel de muziek. Let op, een paar kinderen moeten de wind nadoen terwijl de rest zingt.
Afsluiting	5 min	Afsluiting Luister naar de muziek en probeer de muziek na te tekenen. Houdt je potlood op het papier en blijf bewegen. Ga mee met de muziek: snel of juist langzaam. https://www.youtube.com/watch?v=Q8AN0jWNrJA